

Hilde Rød-Larsen

For nøyaktig 30 år siden, i september 1996, begynte jeg på en mastergrad i utviklingsstudier på London School of Economics. Brorparten studentene på mitt kull var økonomer, en håndfull var sosiologer, som meg, noen var antropologer, et par var filosofer. Mange kom, uansett faglig bakgrunn, fra ulike NGOer i sine hjemland i den ikke-vestlige delen av verden. Det ble heftige diskusjoner. Men én ting hadde vi felles: Vi trodde alle at demokratiet ville seire globalt. Så feil vi tok!

Da jeg som ung valgte samfunnsvitenskapen som mitt fag, var det ikke fordi det var den jeg hadde lettest for eller var mest opptatt av. Det har alltid vært litteratur jeg har hatt den sterkeste *personlige* dragningen mot. Mitt valg av studier sprang ut av at jeg – og dette sier jeg helt uironisk – ville være med på å gjøre verden til et bedre sted. Det som alltid har anfeltet mitt *samfunnsborgerhjerte* sterkest, er ulikhet. Strukturell ulikhet, materiell ulikhet – ulikhet i makt og muligheter. Og hvor var vel ulikheten større enn mellom Vesten og det globale sør? *Der* ville jeg sette inn støtet. Det var godt tenkt. Likevel, min karriere innen bistandsfeltet ble kort. Higenen etter kunsten ble for sterk. De siste tjue årene har jeg levd et liv marinert litteratur, både privat og profesjonelt.

Og nå, i september 2026 står det lysende klart for meg: Det er ikke lenger en splittelse mellom det jeg *bør* og det jeg *vil*. Idet kapitalismen – ulikhetsmaskinen fra helvete – med den generative kunstige intelligensen nå går på speed, og demokratiske prosesser går som i sirup, idet den fjerde industrielle revolusjonen har løpt løpsk, befinner jeg meg akkurat der det brenner.

For teknologifirmaer med to mål for øye – profitt og kontroll – bruker nå åndsverk møysommelig skapt av den menneskelige hjerne gjennom århundrer som brensel for å skape maskinelle produkter som *mimer* det menneskelige, men som verken har kropp, ånd, stemme, vilje eller ansvar.

Det er mørkt, men i kunsten finnes håpet og mulighetene. Jeg ser kimen til to bevegelser, som bør være til inspirasjon for nordisk kulturpolitikk, for oss som jobber innen feltet og for et nordisk kulturbrev.

For det første tror jeg at vi i tekfascismens skygge vil oppleve paralleller til modernismen som på tvers av kunstfelt var ansporet av fremmedgjøringen og desillusjonen som bredte seg i kjølvannet av den andre industrielle revolusjonen og de to verdenskrigene. Jeg er overbevist om at det framover vil bli skapt kunst – i fortvilelse og protest – som sprenger grensene for det en menneskehet som har vært utsatt for overvåknings- og oppmerksomhetskapiitalismens hjernevask gjennom tiår nå, har hatt fantasi til å forestille oss. Og da sikter jeg ikke først og fremst til kunst som tematiserer demokratiens forvitring og fall eller autokratiske bevegelser direkte. Jeg tenker vel som mye på kunstens *form* som på innholdet – kunst som ikke algoritmisk gjentar mønstrene fra i går.

For det andre tror jeg at menneskenes hunger etter kunst, etter kulturelle erfaringer, vil bli sterkere og sterkere i tida som kommer, som en reaksjon på gjennomdigitaliseringen av samfunnet vi opplever nå. Jeg merker det allerede, når jeg er rundt på kulturhus og festivaler: Det er en sterkere følelse av nødvendighet når menneskene er samlet rundt kunsten, en sterkere kraft.

Jeg var så heldig å denne sensommeren få delta på Kulturmødet på Mors. En politisk kulturfestival med 40 000 besøkende langt nord i Danmark, mange timers reise fra hovedstaden, der kulturen ikke blir behandlet som pynt eller atspredelse i randsonen av det som er «det egentlige» samfunnet, men som en del av samfunnets bankende, dunkende hjerte. I alle samtalene jeg deltok i og var tilskuer til, var det noe virkelig som sto på spill – det var ikke hyggeprat eller lanseringssamtaler vi drev med. Også den danske kulturministeren Zenia Stampe dukket opp på atskillige scener. Og fordi det er så vanskelig nå å ha tiltro til lederne våre, ikke minst her i Norge hvor vi har en digitaliseringsminister som Karianne Tung, en finansminister som Jens Stoltenberg, en leder for Oljefondet som Nicolai Tangen, og en kulturminister jeg rett og slett ikke vet hva mener, vil jeg sitere noen ord fra Stampes åpningstale på festivalen:

Da jeg ble minister, tillot jeg meg å tale om meg selv som minister for det menneskeskapte. Men [så] vokste drømmen til noe enda større. Hva med at vi lager en ny bevegelse. En bevegelse for det menneskeskapte. Menneskeskapt håndverk. Menneskeskapt kunst. Menneskeskapt journalistikk. Menneskeskapt filosofi. Osv. Vi kunne jo kalle den for: Menneskevirke!

Måtte Zenia Stampes danske medpolitikere lytte til henne, måtte norske politikere lytte, måtte politikere over hele Norden lytte – og måtte de handle. I global sammenheng står vi i Norden, med våre sosialdemokratier, allerede sterkt – fordi de har mulighet og tradisjon for å legge til rette for kunst som ikke vil bukke under for kapitalismens logikk. Sagt med klare ord: Vi trenger en sterk liberal stat, som ikke legger seg på rygg for markedet. En slik stat vil kunne avbøte uhelsen som som en konsekvens av den generative kunstige intelligensens kolonisering av vår livsverden vil ødelegge enkeltindividers liv, forsterke strukturelle ulikheter og skape nye, og legge et press på velferdsstaten som rekker langt ut over kulturbudsjettene. En slik stat vil kunne hjelpe oss, folket, med ikke å sove når menneskenes hjem står i brann.

Måtte vi som arbeider med kunst og kultur – som frie kunstnere eller som en del av kunstens institusjoner – legge press på politikerne. Måtte vi ikke miste hodet nå, og tro at det er bakstreversk å ikke kaste oss på det sagnomsuste KI-toget. Måtte vi være åpne for det vi ennå ikke vet hva er. Måtte vi våge å være *noe annet*.

Det er fryktelig å si det, men i vår tid er «noe annet» *det menneskelige*.

Det faktum at vi menneskene er en del av systemer som er delvis utenfor vår kontroll – herunder markedet, herunder algoritmene – fritar oss ikke fra ansvaret for å tenke selv, og handle deretter. Vi må alle agere som om vi har fri vilje, også i øyeblikk av fremmedgjøring og fortvilelse da vi ikke tror på den. Det er kunsten.